

О.В. ЛИСЕНОК*

(Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна)

Л.В. ШІРІНЯН**

(Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна)

Діагностика та систематизація основних ознак банківських криз

В умовах ескалації кризових явищ в економічній та банківській системі України діяльність банків супроводжується підвищеним рівнем ризику та значними загрозами погіршення їх фінансового стану. Такий стан обумовлюється внаслідок прискореного відтоку депозитів клієнтів, погіршення якості активів, у тому числі кредитних портфелів, девальвації національної грошової одиниці. Метою статті є розкриття сутності та видів фінансово-економічних криз, передумов їх виникнення, а також систематизація основних шляхів подолання кризових явищ у світовій та вітчизняній банківській практиці. Виявлено, що банківська криза проходить чотири стадії, а для подолання банківської кризи слід здійснювати антикризове управління, що передбачає систему управлінських заходів і рішень щодо діагностики, нейтралізації та подолання криз й їх причин на всіх рівнях процесу управління фінансово-економічною діяльністю банків. Наведено класифікацію банківських криз. Доведено, що більшість банківських криз мають однакові передумови виникнення та полягають у суттєвій дестабілізації фінансово-економічної діяльності банківських установ. Систематизовано чинники виникнення банківських криз. Проаналізовано три основні етапи державного антикризового управління під час настання системної банківської кризи. Визначено, що антикризове управління банківською системою повинно передбачати: 1) розробку комплексу заходів для протидії негативному впливу потенційних загроз на процес забезпечення фінансової стійкості та стабільного управління фінансово-економічною діяльністю кожного банку, 2) недопущення появи кризових ситуацій, 3) здійснення постійної оцінки та контролю за фінансово-економічною діяльністю банків з метою підвищення їх фінансової стабільності та зниження ймовірності банкрутства.

Ключові слова: банківські установи, криза банківської системи, антикризове управління, державні антикризові заходи.

O.V. LYSENOK

(National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine)

L.V. SHIRINYAN

(National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine)

Diagnostics and Systemization of Basic Signs of Banking Crisis

In the conditions of aggravation of the crisis in the economic and banking system of Ukraine, the activities of banks are accompanied by an increased level of risk and significant threats to the deterioration of their financial position. Such situation is due to the accelerated outflow of customer deposits, deterioration in the quality of assets, including loan portfolios, and the devaluation of the national currency. The purpose of the article is to reveal the nature and types of financial and economic crises, the prerequisites for their occurrence, as well as the systematization of the main ways of overcoming the crisis in world and domestic banking practice. It was revealed that the banking crisis goes through four stages. To overcome the banking crisis, the anticrisis management should be carried out, that includes management measures and solutions for diagnosing, neutralizing and overcoming crises and their causes at all levels of the financial and economic management of banks. The classification of banking crises was described. It was proved that almost all banking crises have the same prerequisites and are essentially destabilizing the financial and economic

* Лисенок Олексій Володимирович, доцент кафедри фінансів Національного університету харчових технологій (м. Київ), доктор економічних наук, доцент.

** Шірінян Лада Василівна, завідувач кафедри фінансів Національного університету харчових технологій (м. Київ), доктор економічних наук, професор.

activities of banking institutions. The factors of banking crises were systematized. The three main stages of state anticrisis management during the onset of a systemic banking crisis were analyzed. It was determined that anticrisis management of the banking system should include: 1) the development of a set of measures to counteract the negative impact of potential threats on the process of ensuring financial stability and stable management of the financial and economic activities of each bank, 2) preventing the occurrence of crisis situations, 3) implementation of continuous assessment and control for the financial and economic activities of banks in order to increase their financial stability and reduce the likelihood of bankruptcy.

Keywords: *banking institutions, crisis of the banking system, anticrisis management, state anticrisis measures.*

Постановка проблеми. Національна банківська система має певний досвід роботи в кризових умовах, адже за свою незалежність Україна вже проходила через такі випробування – у 1998, 2004, 2008 та 2014 роках. Серпневу фінансову кризу 1998 року українські банки подолали відносно легко, хоча деякі з них втрачали ліквідність, а багатьом довелося зазнати фінансових втрат внаслідок зниження дохідності державних цінних паперів та запровадження центральним банком валютних обмежень. У листопаді 2004 року кризові явища у вітчизняній банківській системі були спричинені внутрішньою політичною нестабільністю в країні, проте банківські установи, завдяки вчасному застосуванню Національним банком України (далі – НБУ) антикризових заходів, змогли здійснювати фінансово-економічну діяльність без особливих фінансових втрат. Однак проблеми управління фінансово-економічною діяльністю вітчизняних банків в умовах глобальної фінансової кризи 2008-2009 років виявилися набагато глибшими, оскільки накопиченого власного досвіду боротьби з кризовими явищами українським банківським установам було недостатньо. Останні кардинальні зміни банківської системи України відбувалися у 2014-2015 роках, які змінили кількість і якість активів банків у зв'язку з гармонізацією до європейських вимог ведення банківського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічної сутності банківських криз і антикризового управління фінансово-економічною діяльністю банків присвячено чимало праць зарубіжних та вітчизняних вчених. Зокрема, зарубіжні дослідники Л. Лавен, Ф. Валенсія, А. Деміргук-Кунт, К. Дзьобек, Г. Капріо, Д. Холшер вивчають особливості розвитку банківських криз, що відбувались в різних країнах на протязі останніх років, та спеціальні антикризові заходи, що застосовувались для їх подолання. Серед російських науковців слід звернути увагу на роботи А. Тавасієва, Є. Назарової, а серед вітчизняних – В. Коваленко, О. Крухмаль, О. Барановського, Г. Карчевої, І. Кравченко, Г. Багратян, які присвячені розкриттю особливостей діяльності українських банків в умовах фінансово-економічної кризи.

Однак, питання забезпечення фінансової стійкості та надійності українських банківських установ в умовах посилення впливу чинників дестабілізації діяльності стає все більш актуальним. У зв'язку з цим, **метою статті** є розкриття сутності та видів фінансово-економічних криз, передумов їх виникнення, а також систематизація основних шляхів

подолання кризових явищ у світовій та вітчизняній банківській практиці.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науково-практичній літературі однозначного тлумачення поняття «банківська криза» не зустрічається. Зокрема, зарубіжні науковці Д. Клінжебієль та Г. Капріо досліджують банківську кризу через рівень платоспроможності та розглядають її як певну подію, за якої може відбутися втрата частини банківського капіталу [11]. Ширше тлумачення подають Р. Дутагупта і П. Кашін, які тлумачать банківську кризу через поєднання процесів втрати певної суми банківського капіталу, вилучення депозитів, скорочення фінансово-економічної діяльності банків та суттєвого втручання держави у їх роботу [13]. На думку Ф. Валенсії та Л. Левіна, системна банківська криза пов'язана із значною кількістю банкрутств у фінансово-економічному секторі держави [15].

Вітчизняні вчені характеризують банківську кризу різким зростанням частки проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків та зменшенням реальної вартості банківських активів [9, с. 143]. Дослідник В. Коваленко зазначає, що банківська криза – це ситуація при ненормально низькому рівні фінансово-економічної діяльності банківських установ протягом тривалого періоду часу [5, с. 9].

Таким чином, банківські кризи – це невід'ємна риса ринкової економіки, оскільки вони супроводжують процес поступового розвитку фінансово-економічної діяльності банків. З приводу цього зазначимо, що в умовах нестабільної ринкової економіки будь-які негаразди у банківському секторі призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти і викликають загострення економічної та політичної ситуації в державі.

Отже, банківська криза проявляється як в умовах складної ситуації в економіці країни, так і в період її розвитку, а також має стихійний характер або може бути прогнозованою на підставі розрахунків. Проте випадки неочікуваної появи банківської кризи без будь-яких сигналів для банківських менеджерів трапляються досить рідко, оскільки вона складається з декілька стадій, характеристика яких зазначена нижче.

Перша стадія кризи, як правило, містить прихований характер, що включає падіння ефективності фінансово-економічної діяльності банків, показників їх ліквідності, зниження рентабельності, суми очікуваних прибутків, внаслідок чого погіршується фінансовий стан банківських

установ, скорочуються фінансові джерела і резерви розвитку.

Друга стадія кризи характеризується появою збитковості у фінансово-економічній діяльності банківських установ, що вирішується шляхом стратегічного фінансового управління і добровільної реструктуризації банків.

Третя стадія кризи призводить до суттєвого скорочення власного капіталу банківських установ, що негативно впливає на перспективи розвитку їх фінансово-економічної діяльності, довгострокове та середньострокове планування грошових потоків, і супроводжується зниженням обсягів надання фінансових послуг, оскільки погіршується структура та якість активів банку.

Четверта стадія кризи означає настання неплатоспроможності банківських установ, що визначається за допомогою оцінки показників достатності власного капіталу, ліквідності та ризику, які дозволяють діагностувати процес зниження фінансової стійкості банку та необхідність здійснення процедури реорганізації чи ліквідації банківської установи [4, с. 85-86].

Таким чином, в зниженні негативних наслідків від настання банківських криз основну роль відіграє своєчасна діагностика фінансово-економічного стану банківської системи та визначення ймовірності їх виникнення. У зв'язку з чим зауважимо, що в 1997 році Міжнародний банк розрахунків (далі – МБР) розв'язав проблему ідентифікації банківської кризи і зазначив, що вона відбулася, якщо у країні спостерігається прояв хоча б одного з чотирьох чинників:

- проблемні активи банків складають більше 2 % від ВВП країни;

- сума грошових коштів, необхідних для порятунку банківської системи, перевищує 2 % від ВВП;

- у банківській системі націоналізація набула масового характеру, депозити заморожуються, а влада запроваджує «банківські канікули»;

- центральний банк гарантує виплати населенню за визначеними в законодавстві видами банківських депозитів, при цьому фінансово не забезпечуючи своїх гарантій [12].

У сучасній економічній літературі виокремлюють певні класифікаційні ознаки банківських криз (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація банківських криз

Ознака класифікації	Вид банківської кризи	Характеристика
Глибина прояву	Локальна	Розповсюджується або на окремі сектори банківської системи, або на окремі географічні регіони всередині країни
	Системна	Спричиняє загальну дестабілізацію банківської системи, за якої виконується хоча б одна з умов: – частка безнадійних кредитів у загальній сумі активів банківської системи перевищує 10 %; – витрати на проведення заходів з оздоровлення банківської системи склали щонайменше 2 % від ВВП; – фінансово-економічні проблеми в банківській системі призвели до націоналізації значної кількості банків; – відбуваються масові вилучення грошових коштів з банків, а органами влади застосовуються заходи надзвичайного характеру («заморожування» депозитів, банківські канікули) або вводяться державні гарантії за коштами клієнтів
Форма прояву	Прихована	Характеризується виникненням неплатоспроможності значної кількості банків, які продовжують здійснювати свою фінансово-економічну діяльність
	Відкрита	Проявляється у банкрутствах банківських установ, яким передують банківська паніка, що супроводжується масовим вилученням грошових коштів з банків
Склад	Проста	Характеризується дестабілізацією лише банківської системи
	Подвійна	Супроводжується валютною кризою
	Потрійна	Супроводжується валютною та борговою кризою в державі
Рівень прояву	Мікрорівень	Характеризується нестабільністю окремих банківських установ, що зумовлює зростання державних витрат на їх реструктуризацію чи реорганізацію
	Макрорівень	Перетворюється на фінансово-економічну кризу та передбачає зниження ВВП, доходів, зайнятості населення та ділової активності
	Глобальна	Передбачає значний макроекономічний спад, бюджетно-податкову та монетарну дестабілізацію

Джерело: [2, с. 90].

Фінанси та оподаткування

Слід також підкреслити, що більшість банківських криз мають схожі передумови виникнення:

- процеси фінансової лібералізації за декілька років до кризи чи в період введення масових інновацій у фінансово-економічну діяльність банків;
- кредитний бум, що відбувається після фінансової лібералізації та супроводжувався суттєвим ростом цін на ринку нерухомості;
- існування у більшості країн до початку банківської кризи системи фіксованого валютного курсу по відношенню до однієї з резервних валют [13; 15].

Провівши аналіз 124 системних банківських криз (з 1970 по 2007 роки), дослідники Ф. Валенсія та Л. Лавен дійшли висновку, що перед виникненням фінансово-банківської кризи характерний незадовільний стан таких макроекономічних показників:

- дефіцит бюджету (близько 2 %);
- високі темпи інфляції;
- зниження темпів кредитування через проблеми з ліквідністю та зростання обсягу проблемних позик;
- швидка девальвація національної валюти та падіння обсягів ВВП (близько 6 %);
- бюджетні видатки, які направляються на подолання банківської кризи, досягають високого рівня і становлять майже 13,5 % від валового внутрішнього продукту, а найвищий показник, близько 55 % від ВВП, зафіксований під час кризи в Аргентині у 1980 році [15].

Зрозуміло, що фінансова криза виникає на підставі зовнішніх і внутрішніх чинників (табл. 2), проте основним фактором передкризового стану є суттєвий відтік грошових коштів з банків і, як наслідок, втрата їх ліквідності та настання неплатоспроможності.

Таблиця 2

Чинники виникнення банківських криз

Чинник	Характеристика
Фінансова глобалізація	Фінансова глобалізація супроводжується надмірним регулюванням та лібералізацією міжнародного руху капіталу, а також розвитком новітніх технологій, які дають змогу проводити одночасно операції на різних фінансових ринках. Фінансова глобалізація проявляється не тільки підвищенням транскордонної мобільності капіталів, але й ліквідацією меж між різними фінансовими функціями
Надмірна кредитна експансія	Зворотним боком кредитної експансії є погіршення якості кредитного портфеля, завищена оцінка забезпечення позик, збільшення кредитного ризику
Вплив інфляції на банківську систему	Зазначений чинник виникнення системних банківських криз проявляється через: підвищення процентних ставок; послаблення стимулів заощадження і зниження депозитної бази; відтік національних капіталів за кордон; зміну структури активних і пасивних операцій. Банківські установи, які мають активи з більш тривалим терміном розміщення, ніж строки повернення депозитів, потрапляють у скрутне фінансове становище
Різне коливання товарних цін і процентних ставок	Такі коливання суттєво підвищують загальну невизначеність в економіці і ризик у системі відносин банків з вкладниками, позичальниками, регулюючими органами. У результаті оцінка банками кредитних та ринкових ризиків, а вкладниками і регулюючими органами фінансового стану банків значно ускладнюється
Вплив зовнішньоекономічних факторів	Кризам передують швидке зростання зовнішнього боргу за рахунок збільшення зовнішніх запозичень на міжнародному ринку капіталів. Подорожчання вартості ринкового рефінансування і девальвація національних валют призводять до неплатоспроможності банків, яка стала елементом кризи зовнішньої заборгованості
Недосконалість нагляду та регулювання банківської діяльності	Непродумана політика ліцензування банків при недостатньому нагляді, невисокий рівень кваліфікації менеджменту, що призводить до проведення операцій зі значним ступенем ризику

Джерело: [6, с. 80].

Для подолання негативних наслідків фінансово-економічних криз, як правило, застосовують антикризове управління, що дозволяє запобігати кризовим ситуаціям або пом'якшувати їх вплив.

Щодо тлумачення суті антикризового управління, А.М. Штангрет запропонував поділити його на такі підвиди:

1) передкризове управління, яке здійснюють для своєчасного виявлення і розв'язання проблем для запобігання кризі;

2) управління в умовах кризи, що визначає процес стабілізації нестійких станів і збереження керованої системи;

3) управління процесами виходу з кризи, яке здійснюють для мінімізації фінансових втрат під час виведення з кризового стану [10, с. 64-65].

На думку А. Арістової та Г. Мазур, антикризове управління банком – це специфічний вид управління, що спрямовується на попередження можливих ускладнень у фінансово-економічній діяльності банківської установи, мінімізацію впливу кризових явищ і забезпечення її подальшого функціонування та розвитку через своєчасне впровадження ефективних управлінських фінансових рішень й ефективне використання внутрішніх ресурсів [2, с. 91-92].

Враховуючи тенденції зростання економічної та політичної нестабільності на національному, регіональному і глобальному рівнях, а також проблему банківської кризи у світовому масштабі, система антикризового управління фінансово-економічною діяльністю банку повинна мати такі властивості:

- гнучкість і адаптивність до змін зовнішнього середовища;
- схильність до посилення неформального управління;
- диверсифікація управління, пошук найбільш прийнятних типологічних ознак ефективного управління в складних ситуаціях;
- зниження централізму для забезпечення своєчасного ситуативного реагування на виникнення проблем [12, с. 125].

Отже, антикризове управління передбачає систему управлінських заходів і рішень щодо діагностики, нейтралізації та подолання криз й їх причин на всіх рівнях процесу управління фінансово-економічною діяльністю банків.

В умовах фінансово-економічної кризи банківські установи та їх клієнти починають панікувати і на перших етапах цієї кризи не завжди орієнтуються, що мають робити в тій чи іншій ситуації. Тому держава, в особі центрального банку, повинна застосовувати свої фінансові важелі та інструменти щодо оздоровлення банківської системи. Іншими словами, держава повинна здійснювати державне антикризове управління у банківській сфері через комплекс ефективних управлінських заходів органів державної влади, спрямованих на попередження чи мінімізацію негативних для банківської системи певних фінансово-економічних явищ та процесів.

Зарубіжні дослідники М. Куїнтін та Д. Холшер виділяють три основні етапи державного антикризового управління під час настання системної банківської кризи [14]: 1) стримування кризи; 2) системна реструктуризація чи реорганізація банків; 3) робота з проблемними активами. Проведемо дослідження кожного етапу більш детально.

I. Стимування кризи. Після виявлення основних ознак кризи органи державної влади повинні вжити негайних заходів, спрямованих на перешкоджання поширенню фінансової кризи на всю банківську систему. Як показало дослідження, для 62 % банківських криз характерним є різке зниження загальної суми депозитів [15], тому пріоритетним

завданням в управлінні фінансово-економічною діяльністю банків є зупинення процесу вилучення депозитів шляхом відновлення довіри клієнтів до банківських установ. Такі заходи полягають, в основному, у використанні фінансових інструментів: збільшення суми гарантування банківських депозитів та надання фінансової підтримки банківським установам з боку центрального банку. Однак, якщо ситуацію не можливо стабілізувати, органи державної влади повинні звернутися до використання заходів адміністративного характеру, пов'язаних, як правило, з тимчасовим призупиненням видачі строкових депозитів. Оперативне використання таких інструментів необхідне для отримання достатнього часу на розробку державою дієвого та послідовного переходу до наступних етапів подолання фінансової кризи, інакше державні органи будуть не спроможні зупинити її розвиток, що призведе до подальшого зниження довіри клієнтів до банківських установ і до дій держави зокрема.

II. Системна реструктуризація банків спрямована на відновлення їх платоспроможності, прибутковості та ефективного здійснення фінансово-економічної діяльності. Як правило, такий процес є досить тривалим і повинен розпочинатись з розробки дієвої нормативно-правової бази для здійснення реструктуризації чи реорганізації банків, першим кроком для ефективного здійснення якої повинна бути оцінка банківських активів з метою визначення їх поточного фінансового стану. Для цього повинна застосовуватись спеціально розроблена методика, яка дасть змогу порівняти фінансово-економічну діяльність банків та за результатами якої вони будуть розподілятися за такими критеріями:

- неплатоспроможні банки;
- недокапіталізовані, проте здатні до здійснення фінансово-економічної діяльності банківські установи;
- платоспроможні банки, які відповідають усім необхідним фінансово-економічним вимогам щодо ведення банківського бізнесу.

До першої категорії банківських установ можуть застосовуватись такі інструменти, як продаж їх іншим власникам, злиття, поглинання чи ліквідація. Остання категорія кредитних установ не вимагає особливої уваги, оскільки вони нормально функціонують та здійснюють свою фінансово-економічну діяльність в умовах кризи. Зауважимо, що процес реструктуризації має зосереджуватись на другій категорії банківських установ, а також на тих банках, які є системоутворюючими та можуть знаходитись у першій або в останній категоріях; повинні бути «врятовані» за будь-яких обставин.

III. Робота з проблемними активами. Завданнями роботи з проблемними активами є максимізація їх вартості та мінімізація фінансових втрат банку. Управління такими активами може здійснюватися шляхом:

- списання їх вартості з балансу;
- передачі або продажу юридичній особі, яка спеціалізується на управлінні проблемними активами;

Фінанси та оподаткування

– передачі або продажу централізованої компанії з управління активами, яка, як правило, є державною установою [3, с. 24-25].

Не дивлячись на існування спільних рис у антикризових заходах різних держав (табл. 3), кожна країна повинна застосовувати власний підхід до

протидії кризовим явищам, оскільки просте копіювання міжнародного досвіду може нанести суттєвої шкоди банківській системі. Дані таблиці 3 показують важливість участі держави у процесі антикризового управління фінансово-економічною діяльністю банківських установ.

Таблиця 3

Основні антикризові заходи урядів і центральних банків країн ЄС

Країна	Антикризові заходи
Німеччина	На початку 2009 року уряд Німеччини затвердив наймасштабніший у Європі план стимулювання економіки, який оцінювався у 50 млрд. євро (67 млрд. доларів США). Він розрахований на два роки і доповнював попередній, який обчислювався сумою близько 12 млрд. євро. Створено спеціальний фонд обсягом 480 млрд. євро для стабілізації фінансових ринків, що допомагає владі трансформувати великі банки у державну чи напівдержаву власність, з яких 400 млрд. євро спрямовано на забезпечення гарантій, а 80 млрд. євро – на рекапіталізацію банківської системи
Греція	Надання державних гарантій за депозитами банківської системи у розмірі 320 млрд. євро. Підвищення рівня ліквідності банків, збільшення гарантій за вкладами, участь держави в банківському капіталі. Надання гарантій держави на 3–5 років усім фінансовим установам країни в розмірі до 15 млрд. євро. Надання кредитним установам спеціальних державних облігацій на суму до 8 млрд. євро в обмін на забезпечення ними цих цінних паперів. Зміцнення капіталу банків на суму до 5 млрд. євро в обмін на одержання державою частини їх привілейованих акцій
Великобританія	Уряд Великобританії інвестував понад 50 млрд. фунтів стерлінгів (85 млрд. доларів США) для викупу часток у великих банках та 200 млрд. фунтів стерлінгів – на короткострокові кредити Банку Англії. Надання гарантій міжбанківських кредитів на суму 250 млрд. фунтів стерлінгів Королівському банку Шотландії (Royal Bank of Scotland), який закінчив 2008 році із рекордним у британській корпоративній історії збитком (у сумі 24,1 млрд. фунтів стерлінгів (34,4 млрд. доларів))
Ірландія	Ірландія надала гарантії в цілому на 400 млрд. євро (550 млрд. доларів США), що вдвічі перевищує її річний обсяг виробництва; приблизно половина цієї суми – роздрібні депозити. Пакетом допомоги ірландського уряду в розмірі 5,5 млрд. євро передбачено придбання державою до 75 % участі в капіталі Англо-ірландського банку (Anglo Irish Bank) (1,5 млрд. євро) та вкладення 2 млрд. євро у Банк Ірландії (Bank of Ireland) і Союз ірландських банків (Allied Irish Banks)
Ісландія	Держава придбала 75 % акцій банку Глітнір (Glitnir)
Іспанія	Уряд Іспанії створив фонд розміром 30 млрд. євро для викупу активів у проблемних банків із перспективою поступового збільшення його обсягу до 50 млрд. євро
Франція	Уряд Франції надав 320 млрд. євро гарантій за міжбанківським кредитуванням та 40 млрд. євро для рекапіталізації банків
Португалія	Уряд Португалії в листопаді 2008 року оголосив про націоналізацію Португальського бізнес банку (Banco Portugue's de Negocios). Управління ним узяв на себе державний банк Сховище загальних депозитів (Caixa Geral de Depo'sitos). Міністр фінансів Португалії оголосив про виділення 20 млрд. євро на забезпечення гарантій банкам
Австрія	Уряд прийняв рішення про 100 % гарантування вкладів населення. Здійснено націоналізацію проблемних банків, зокрема, держава купила за символічну ціну (2 євро) восьмий щодо розміру активів Банк місцевих кредитів Австрії (Kommunalkredit Austria). Із загального пакета фінансової допомоги уряду Австрії для банківської системи в розмірі 100 млрд. євро державні органи можуть витратити до 15 млрд. євро на придбання частки в капіталі проблемних кредитних установ
Латвія	Латвія стала другою після Ісландії європейською країною, де через кризу змінився уряд. У таких випадках антикризові заходи стосуються країни в цілому. Наприкінці лютого 2009 року Єврокомісія переказала Латвії перший транш кредиту в сумі 1 млрд. євро. Це частина пакета допомоги Латвії від Євросоюзу загальним обсягом понад 7 млрд. євро. Латвії надали допомогу МВФ (1,7 млрд. євро), північні країни: Швеція, Данія, Фінляндія, Естонія і Норвегія (разом 1,9 млрд. євро) та Світовий банк (0,4 млрд. євро)

Джерело: [1].

Розглянемо приклад України. Незважаючи на значний негативний вплив світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років., головними причинами банківської кризи в Україні були внутрішні фактори, пов'язані, в основному, з масовим вилученням депозитних фінансових ресурсів фізичними особами, що спричинило суттєву дестабілізацію всієї вітчизняної банківської системи та виникнення кризи ліквідності. З метою стримування розвитку кризи НБУ використав певний набір фінансових інструментів щодо підтримки ліквідності банківських установ, а також ввів тимчасову заборону на дострокову видачу строкових депозитів. Етап реструктуризації фінансово-економічної діяльності українських банків розпочався з введення порядку участі держави у власному капіталі банківських установ та здійсненні заходів щодо їх фінансового оздоровлення. Іншими фінансовими інструментами, що широко

використовувались для підтримки ліквідності банків, були такі: проведення гнучкої політики рефінансування, зниження облікової ставки НБУ та норми обов'язкового резервування. Як адміністративний інструмент Національним банком України було запроваджено інститут кураторства, відбувалось введення тимчасових адміністрацій, рекомендовано процедуру реструктуризації банківськими установами кредитної заборгованості тощо, а серед структурних інструментів – ліквідація проблемних банків та лібералізація щодо виконання регулятивних вимог.

Аналіз інструментів, які можуть використовуватись центральним банком, дає змогу провести систематизацію і класифікацію. На нашу думку, доцільно поділити відповідні інструменти впливу держави на фінансові (ринкові), адміністративні та структурні (рис. 1).

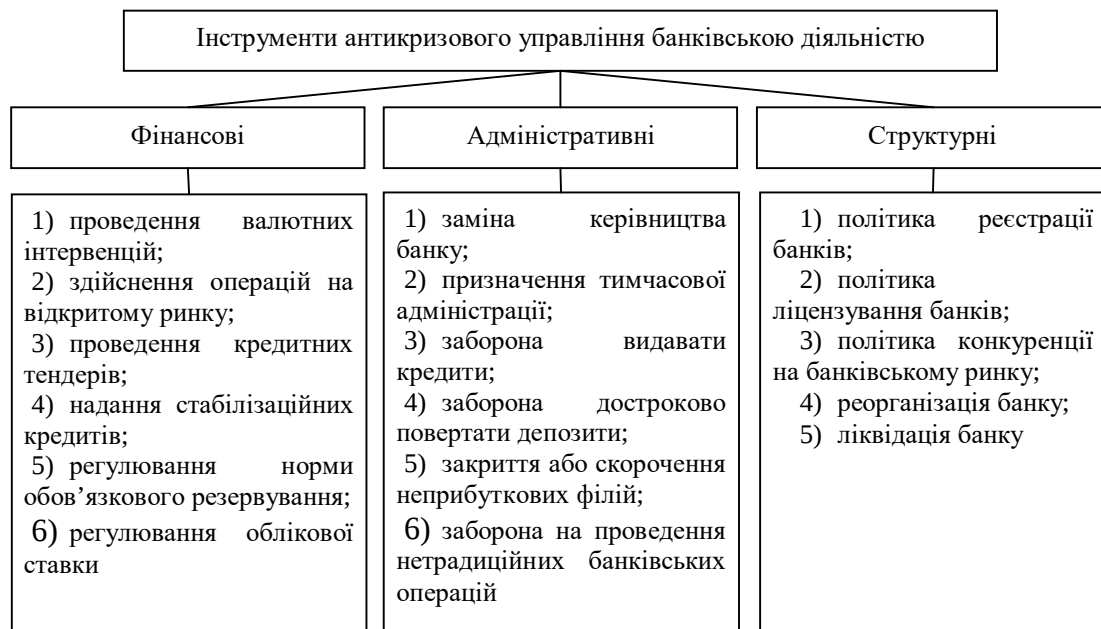

Рис. 1. Державні інструменти антикризового управління банківською діяльністю

Джерело: розроблено авторами.

Останніми роками НБУ почав активно використовувати інструменти антикризового управління банківською діяльністю, серед яких заборона на дострокову видачу строкових депозитів, зміна політики рефінансування, облікової ставки НБУ, інститут кураторства.

Висновки. Як свідчить проведений аналіз, більшість банківських криз мають однакові передумови виникнення та полягають у суттєвій дестабілізації фінансово-економічної діяльності банківських установ. Застосування тих чи інших інструментів державного антикризового управління має бути адекватним щодо виду банківської кризи. Антикризове управління банківською системою передбачає: 1) розробку комплексу заходів для протидії негативному впливу потенційних загроз на процес забезпечення фінансової стійкості та

стабільного управління фінансово-економічною діяльністю кожного банку, 2) недопущення появи кризових ситуацій, 3) здійснення постійної оцінки та контролю за фінансово-економічною діяльністю банків з метою підвищення їх фінансової стабільності та зниження ймовірності банкрутства.

4 Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь на тему: «Антикризова політика в світі та Україні: порівняльна оцінка заходів та економічних ефектів» / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. К., грудень 2009 року. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2009/2009_19_Anticryzova%20politika/Project%20output/2009_19_ukr.pdf

2. Арістова А., Мазур Г. Інструментарій державного антикризового управління у банківському секторі. *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 2. С. 88-102.

3. Барановський О. Проблемні банки: виявлення й лікування. *Вісник НБУ*. 2009. № 11. С. 18-31.

4. Коваленко В. В. Діагностичні процеси в антикризовому управлінні банківською системою. *Вісник Української академії банківської справи*. 2008. № 1(24). С. 81-87.

5. Коваленко В. В. Інструменти державного антикризового управління в банківському секторі. *Вісник Української академії банківської справи*. 2006. № 2(21). С. 8-13.

6. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 228 с.

7. Лук'янихіна О. А., Панасовський Ю. В., Мудрик Є. А. Організація, технології та механізм антикризового управління підприємством. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: наук. зб.* 2009. Вип. 26. С. 123-129.

8. Неізнана О. В. Основні напрями і механізм антикризового управління банківською діяльністю. *Облік і фінанси*. 2016. № 2(72). С. 119-125.

9. Степаненко А. І. Макроекономічні фактори банківських криз. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: наук. зб.* 2009. Вип. 26. С. 142-152.

10. Штангрет А. М. Антикризове управління підприємством: підручник. Львів: Українська академія друкарства, 2008. 396 с.

11. Caprio G., Klingebiel D. Bank insolvency: bad luck, bad policy or bad banking? *World Bank Conference on Emerging Markets*. Washington, USA. 1996. 29 p.

12. Carson C., Ingves S. Financial Soundness Indicators. *International Monetary Fund*. 2003. 14 May. P. 43.

13. Duttagupta R., Cashin P. The Anatomy of Banking Crises. *IMF Working Paper*. 2008. № 93. 39 p.

14. Hoelscher D., Quintyn M. Managing Systemic Banking Crises. *IMF Occasional Paper*. 2003. № 224. 80 p.

15. Laeven L., Valencia F. Systemic Banking Crises: A new Database. *IMF Working Paper*. 2008. № 224. 78 p.

4 References

1. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. (2009). Analitichna dopovid na temu «Antykryzova polityka v sviti ta Ukraini: porivnialna otsinka zakhodiv ta ekonomichnykh efektiv» [Analytical report: "Anti-crisis policy in the world and Ukraine: a comparative assessment of measures and economic effects"]. Kyiv. Retrieved from http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2009/2009

_19_Antikryzova%20politika/Project%20output/2009_19_ukr.pdf

2. Aristova, A., Mazur, H. (2010). Instrumentarii derzhavnoho antykryzovoho upravlinnia u bankivskomu sektori [Toolkit of state anticrisis management in the banking sector]. *Visnyk KNTEU*, (2), 88-102.

3. Baranovskyi, O. (2009). Problemni banky: vyivlennia y likuvannia [Problem banks: detection and treatment]. *Visnyk NBU*, (11), 18-31.

4. Kovalenko, V. V. (2008). Diahnostychni protsesy v antykryzovomu upravlinni bankivskoiu systemoiu [Diagnostic processes in anticrisis management of the banking system]. *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy*, (1(24)), 81-87.

5. Kovalenko, V. V. (2006). Instrumenty derzhavnoho antykryzovoho upravlinnia v bankivskomu sektori [Instruments of state anticrisis management in the banking sector]. *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy*, (2(21)), 8-13.

6. Kovalenko, V. V. (2010). Stratehichne upravlinnia finansovoiu stiikistiu bankivskoi systemy: metodolohiia i praktyka [Strategic management of financial stability of the banking system: methodology and practice]. Sumy: DVNZ «UABS NBU».

7. Lukianikhina, O. A., Panasovskyi, Yu. V., Mudryk, Ye. A. (2009). Orhanizatsiia, tekhnolohii ta mekhanizm antykryzovoho upravlinnia pidpriemstvom [Organization, technology and mechanism of anticrisis management of the enterprise]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, (26), 123-129.

8. Niezviestna, O. V. (2016). Osnovni napriamy i mekhanizm antykryzovoho upravlinnia bankivskoiu diialnistiu [Main directions and mechanism of antirecessionary management of bank operations]. *Oblik i finansy*, (2(72)), 119-125.

9. Stepanenko, A. I. (2009). Makroekonomichni faktory bankivskykh kryz [Macroeconomic factors of banking crises]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, (26), 142-152.

10. Shtanhret, A. M. (2008). Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom [Anticrisis management]. Lviv: Ukrainka akademiia drukarstva.

11. Caprio, G., Klingebiel, D. (1996). Bank insolvency: bad luck, bad policy or bad banking? *World Bank Conference on Emerging Markets*. Washington, USA.

12. Carson, C., Ingves, S. (2003). Financial Soundness Indicators. *International Monetary Fund*, (14 May), 43.

13. Duttagupta, R., Cashin, P. (2008). The Anatomy of Banking Crises. *IMF Working Paper*, (93), 39.

14. Hoelscher, D., Quintyn, M. (2003). Managing Systemic Banking Crises. *IMF Occasional Paper*, (224), 80.

15. Laeven, L., Valencia, F. (2008). Systemic Banking Crises: A new Database. *IMF Working Paper*, (224), 78.